Termenul *vânt* în *Dicţionarul fenomenelor atmosferice* (DFA)[1]

Alina-Mihaela PRICOP[*]

Key-words: *linguistic study*, *meteorological Romanian terminology*, *atmospheric phenomena*, *complex article*, *vânt* "wind"

0. Introducere

Elementele limbajului comun, aflate în poziţie periferică în cadrul multor terminologii ştiinţifice, ocupă zona specifică centrală în terminologia meteorologică (Florescu 2011: 194, 196; 2012: 188; 2014: 231). Raportul special între limbajul meteorologic şi terminologia populară corespunzătoare (incluzând limbajul comun) motivează proiectul „Terminologia meteorologică românească (ştiinţific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic", finanţat CNCS, derulat în perioada 2011–2015, la Institutul de Filologie Română „A. Philippide" (Iaşi). *Dicţionarul fenomenelor atmosferice* (DFA), unul din rezultatele prezumate ale proiectului, finalizat şi aflat în prima parte a anului 2015 în etapa de revizie, se constituie într-un bogat material pentru studiul lingvistic al terminologiei meteorologice româneşti. În prima fază a etapei de redactare (2012) a DFA, au fost elaborate articolele complexe care cuprind cele mai semnificative zone de suprapunere dintre sensurile ştiinţifice şi cele populare (Florescu 2013: 433): *ploaie* (articol model, C.F.[2]), *căldură* (L.M.), *nor* (C.C.), *vânt* (A.B.), *zăpadă* (E.T.). Articolul de faţă îşi propune să prezinte aspecte legate de problemele şi soluţiile adoptate în redactarea articolului complex *vânt*, desemnare a celui mai dinamic fenomen atmosferic (v. Bursuc 2013a). Sunt puse în discuţie aspecte precum: definirea termenului, stabilirea determinărilor şi a sintagmelor, recuperarea primelor atestări şi a etimologiilor.

[1] Lucrarea, redactată în cadrul proiectului finanţat CNCS: *Terminologia românească meteorologică ştiinţifică şi populară a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic* (indicativ PN-II-ID-PCE-2011-3-0656), dezvoltă comunicarea *Le va-et-vient des ressources pour la rédaction de l'article VÂNT*, prezentată la Workshopul *Lexicografia academică românească. Provocările informatizării*, organizat în cadrul Departamentului de lexicologie-lexicografie, Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, 15–16 mai 2014.

[*] Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, România.

[2] Contribuţiile punctuale din articolele DFA ale membrilor echipei sunt redate prin iniţialele numelor: C.F. (Cristina Florescu), L.M. (Laura Manea), E.T. (Elena Tamba), A.B. (Alina Bursuc, căs. Pricop), C.C. (Cristina Cărăbuş), F.O. (Florin-Teodor Olariu), L.A. (Liviu Apostol), D.C. (Dan-Adrian Chelaru), M.C. (Mona Corodeanu), M.P. (Mădălin Pătraşcu).

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

1. Definirea termenului *vânt*

1.1. Definiţii în dicţionarele generale

În vederea formulării unei definiţii cât mai adecvate pentru accepţia comună, populară, a termenului *vânt* au fost comparate şi analizate definiţiile sensului denotativ, etimologic, existente în dicţionare generale relevante din ultimul aproximativ un secol. Corpusul lexicografic consultat este format din dicţionarele academice (DL, DM, DEX, MDA, DLR), din dicţionare generale (ŞĂINEANU, RESMERIŢĂ, SCRIBAN, dar şi NDU). În ordine cronologică, lexemul *vânt* este definit:

> Mişcare mai mult sau mai puţin repede a aerului (ŞĂINEANU). Mişcarea puternică a aerului (RESMERIŢĂ). Mişcare a aerului cauzată de diferenţa de temperatură într-o regiune oarecare (SCRIBAN). Deplasare a unei mase de aer, provocată de diferenţa de presiune din atmosferă (DL, DM). Deplasare pe orizontală a unei mase de aer provocată de diferenţa de presiune existentă între două regiuni ale atmosferei (DEX). Deplasare a unei mase de aer într-o direcţie anumită, produsă de diferenţa de presiune atmosferică dintre două regiuni (MDA, DLR, NDU).

Primele definiţii, foarte generale, conţin analiza empirică a noţiunii „mişcare a aerului”, împreună cu sugerarea intensităţii mişcării („mai mult sau mai puţin repede”, „puternică”), toate cele şase ediţii ale dicţionarului ŞĂINEANU (1896–1929) prezentând acelaşi model de definire. Definiţia din SCRIBAN. introduce ideea relaţiei dintre vânt şi diferenţa de temperatură. Ulterior, în dicţionarele academice, are loc inserarea progresivă a unor elemente ştiinţifice, indiciu al tendinţei de despecializare şi de integrare în terminologia externă sau în socioterminologie (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 15; Florescu 2014: 229). Începând cu DL, în dicţionarele academice este adoptat genul proxim *deplasare* (cf. *mişcare* în dicţionarele anterioare), precum şi sintagmele specializate: *masă de aer* şi *presiune atmosferică*, ultima formulată ca atare în MDA şi DLR. Ediţiile DEX conţin informaţia, astăzi despecializată şi într-o anumită măsură încetăţenită, dar nepreluată în MDA şi DLR, a componentei orizontale a vântului. Autorii ediţiei noi a dicţionarului lui Lazăr Şăineanu renunţă la soluţia analitică propusă de acesta, rezolvând în mod diferit analiza cuvântului, în total acord cu dicţionarul tezaur, a cărui definiţie o preiau.

1.2. Definiţii în dicţionare de specialitate

Pentru formularea definiţiei accepţiei ştiinţifice au fost consultate definiţiile din LTR şi din două dintre cele mai utilizate dicţionare meteorologice, alcătuite şi folosite de specialiştii meteorologi (Florescu 2013: 431), fişate în etapa de documentare a proiectului: ŢÎŞTEA şi CIULACHE. Termenul *vânt* este definit astfel:

> Curent, în principal orizontal, al aerului atmosferic, datorat deformării suprafeţelor isobare, ale căror urme pe sol sunt linii isobare. Acestea delimitează regiuni de presiune înaltă şi regiuni de presiune joasă. Aerul tinde să curgă din regiunile cu presiune înaltă în cele cu presiune joasă, formând vântul. Deformarea suprafeţelor isobare şi, prin urmare, repartiţia isobarelor pe sol, se datoreşte fie unor cauze dinamice (întâlnirea unor mase de aer diferite), fie încălzirii inegale a solului (LTR VII: 365). Mişcarea aerului în raport cu suprafaţa solului. De obicei se are în vedere componenta orizontală a acestei mişcări. Câteodată însă, sfera noţiunii este

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

> extinsă şi asupra componentei verticale a vîntului, care în general este mult redusă faţă de cea orizontală (ŢÎŞTEA: 197). Mişcarea aerului în lungul suprafeţei terestre (cu precădere componenta orizontală) generată de forţa gradientului baric orizontal şi modificată de forţa Coriolis, forţa de frecare şi forţa centrifugă (CIULACHE: 250).

Se observă încă o dată faptul că în dicţionarele de specialitate se practică definiţiile de tip enciclopedic, structurate în mai multe fraze, fără a acorda o atenţie deosebită genului proxim (care poate fi articulat sau nu). Se remarcă aşadar o diferenţă semnificativă între un dicţionar de specialitate tratat lingvistic şi lexicografic (aşa cum se intenţionează în DFA) şi unul netratat astfel[3]. Lexiconul tehnic conţine informaţii cu un grad mai ridicat de specializare decât cele două dicţionare meteorologice, care mai degrabă rezumă complexitatea fenomenului atmosferic. Trebuie remarcat micul comentariu (meta)lexicografic din ŢÎŞTEA referitor la diferenţe ce ţin de „sfera noţiunii" restrânsă, respectiv extinsă, precum şi accentul pus în CIULACHE pe elementele fizice care generează vântul.

1.3. Definiţii în *Dicţionarul fenomenelor atmosferice*

În cazul dicţionarelor de limbă se observă introducerea treptată a unor informaţii de specialitate şi deci despecializarea graduală a acestora. În schimb, în dicţionarele ştiinţifice se remarcă grade diferite de specializare (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 16), mult mai ridicat în lexiconul tehnic decât în cele meteorologice, avându-se în vedere dubla natură a fenomenului: meteorologică şi fizică, vântul fiind în esenţa sa un fenomen geofizic (cf. şi Alleyne 1959: 75). Analiza definiţiilor sugerează delimitarea celor două „accepţii" populară şi ştiinţifică, gradul de suprapunere fiind destul de mic. Accepţiile termenului *vânt* probează, alături de numeroase alte exemple, distincţia dintre cunoaşterea lucrurilor şi cunoaşterea lingvistică (Coşeriu 1994: 93), dintre cunoştinţele vorbitorului obişnuit, mai ales agricultor sau pescar, şi cunoştinţele meteorologului (cf. Alleyne 1959: 104–105). În DFA cele două definiţii sunt formulate astfel:

> ► Mişcare (orizontală) a aerului la suprafaţa pământului. ◄ Deplasare a aerului în raport cu suprafaţa solului (cu precădere componenta orizontală) generată de forţa gradientului baric orizontal şi modificată de forţa Coriolis, forţa de frecare şi forţa centrifugă.

O adevărată provocare în formularea definiţiilor din DFA o constituie selecţia genului proxim, în condiţiile în care în dicţionarele de limbă predomină *deplasare*, iar în cele meteorologice este preferat *mişcare*, fiecare în calitatea sa de infinitiv lung substantivizat fiind o soluţie adecvată semantic. Este un loc comun faptul că aerul se află în continuă mişcare şi, pe de o parte, se observă că definiţiile care conţin genul proxim *mişcare* se referă la aer – „mişcare(a) aerului", iar cele care conţin genul proxim *deplasare* se referă la „masă/e de aer", mai ancorat ştiinţific. Pe de altă parte, cele două sinonime implică două concepte uşor diferite, deplasarea

[3] Cf. Cristina Florescu, *Aspecte ale tratării terminologiilor specializate în DLR*, comunicare prezentată în cadrul celui de-al treilea Atelier de diseminare a rezultatelor proiectului „Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic", 5 aprilie 2013.

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

vizând o mişcare orientată mult mai clar decât mişcarea oarecum nelimitată (cf. Mierlă 2003: 209). Astfel s-a optat în cazul accepţiei populare (comune) pentru: *mişcare*, respectiv pentru *deplasare* în cazul accepţiei ştiinţifice.

2. Determinări şi sintagme

2.1. *Vânt* însoţit de determinări

În limbajul comun, termenul *vânt* este însoţit de numeroase determinări care indică în special direcţia deplasării, mai precis direcţia din care bate vântul, parametrul principal după care de altfel sunt clasificate vânturile (cf. Alleyne 1959; Bursuc 2013a). Majoritatea acestor determinări desemnează cele patru puncte cardinale sau combinaţii ale acestora pentru indicarea direcţiilor intermediare. În materialul ilustrativ foarte bogat din dicţionarul tezaur (finalizat în 2010, cf. Tamba 2012), alternează numele populare ale punctelor cardinale: *vântul de către răsărit*, *de răsărit*, *de miazănoapte*, *despre meazănoapte*, *de miazăzi*, *de spre amiazăzi*, *despre amiadzădzi*, *de la apus*, cu termenii oficiali: *vântul de vest*, *de* (*la*) *nord-vest*, *de nord-nord-vest*, *de sud-est*, *de* (*la*) *sud*, *de la nord*. Însă pentru majoritatea vorbitorilor singurele puncte de orientare sunt formele de relief şi ţinuturile, mai mult sau mai puţin îndepărtate, ale diferitelor populaţii. Astfel se explică, pe de o parte, determinările atestate regional care desemnează forme de relief (*vântul de la deal*, *de la vale*, *de la munte*) sau indicatori spaţiali mai vagi (*vântul din sus*, *din jos*). În nord-vestul Bucovinei (Botoşani), vorbitorii delimitează vânturile după populaţiile dinspre ale căror aşezări bat, utilizând determinări desemnate prin etnonime cu funcţie toponimică (de exemplu, orizontul de cunoaştere al vorbitorului se limitează la identificarea locuitorilor din apus cu nemţii): *vânt de la rus*, *de la moscal*, *de la cazac*, *de la neamţ*, *de la turc*, *de la ungur*. Determinări regionale cromatice şi evaluative, cu caracter subiectiv şi cu funcţie descriptivă, procedeu întâlnit şi în alte limbi romanice (cf. Alleyne 1959: 422–424), indică intensitatea sau alte trăsături caracteristice: *vânt subţire* („lin”, dar şi „tăios”), *umed*, *alb*, *negru*, *mare*, *rău*, *bătăios*, (chiar) *turbat*, *friguros*, *rece*, *cald*. Rareori şi mai ales regional, termenul *vânt* este determinat de substantive cu funcţie similară de identificare a unor trăsături specifice: *vântul boare*, *de sub soare*, *frunzii*, *ţiganului*. Locuitorii din anumite regiuni utilizează determinări care indică o anumită perioadă de timp a manifestării vântului, desemnate prin numele lunilor anului (*vântul de martie*, *de aprilie* etc.). Se remarcă multitudinea structurilor în care lexemul *vânt* este însoţit de determinări, multe dintre ele de factură regională şi populară. Trebuie amintite construcţiile care identifică situaţional elemente de suprapunere prin manifestarea simultană a mai multor fenomene atmosferice: *ploaie cu vânt*, *vânt cu furtună* etc. Sunt însă exprimări, formulări comune, uzuale, şi nu pot fi considerate determinări sau sintagme.

La nivel ştiinţific, inventarul determinărilor este mai redus. Nu pot fi considerate sintagme structurile oficiale care identifică direcţia vântului prin determinări simple (*vânt de nord*, *de vest*, *de sud*, *de est*) sau compuse pentru direcţiile intermediare (*vânt de nord-vest*, *de sud-est* etc.) exprimate prin numele standard ale punctelor cardinale. Manifestarea pe teritoriul României a unor vânturi

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

cu un comportament similar unor vânturi specifice altor regiuni ale globului şi recunoscute ca atare (de exemplu, musonul la întâlnirea suprafeţelor continentale cu cele oceanice, foehnul în Elveţia şi Austria) a determinat uzul ocazional al unor structuri cu determinări adjectivale: *vânt foehnal* „de tipul foehnului”, *musonic* „de tipul musonului”, care nu s-au impus (deocamdată) ca sintagme. Precizările graduale ale intensităţii, deşi în literatura meteorologică le sunt stabilite valori fizice precise, le tratăm ca structuri în care termenul *vânt* este însoţit de determinări şi nu în calitate de sintagme (cf. Bursuc 2013a: 56): *vânt maxim*, *puternic* (cu o tendinţă crescândă de a fi întrebuinţată ca sintagmă), *tare*; sau gradaţia: *vânt calm*, *aproape liniştit*, *foarte slab*, *slab*, *potrivit*, *tăricel*, *destul de tare*, *tare*, *foarte puternic* (LTR), ori o gradaţie ieşită oarecum din uz: *vânt numai simţit*, *moderat*, *răcoare*, *cel mai priincios morilor*, *prea tare*, *impetuos* (A. Marin, *Noţiuni generale de fizică şi de meteorologie spre usul junimei*, 1857). Acestea sunt doar cele mai relevante scări graduale alcătuite în funcţie de viteza şi intensitatea vântului, dar şi de amploarea efectelor asupra mediului ambiant (suprafaţa apelor, copaci, oameni etc.).

2.2. Sintagme cu *vânt*

Seria sintagmelor ştiinţifice conţinând termenul *vânt* şi identificând tipuri şi trăsături ale acestuia, a fost extrasă din lista termenilor ştiinţifici, alcătuită în etapa de documentare pe baza bibliografiei meteorologice obligatorii a proiectului şi în urma unor discuţii punctuale cu specialiştii meteorologi (L.A., D.C.), membri ai echipei. Sunt cu certitudine sintagme ştiinţifice, fiind în general împrumutate şi adaptate ori calchiate după terminologia standard internaţională de limbă engleză şi/ sau franceză, impusă de Organizaţia Mondială de Meteorologie (OMM). Ediţii ale *International Meteorological Vocabulary*, elaborate succesiv de OMM, fac parte din bibliografia celor două dicţionare meteorologice, iar confruntarea cu sintagmele corespunzătoare din cele două limbi s-a realizat în etapa de redactare a DFA pe baza ediţiei din 1992, disponibilă digital pe platforma TP, dar şi prin apelul la cunoscutul dicţionar VILLENEUVE (ediţia din 1974), ambele din Canada şi adresate unui public deopotrivă francofon şi anglofon. Sintagmele astfel extrase sunt tratate ca atare în DFA în cadrul secţiunii ştiinţifice a articolului *vânt*, fiecare având un conţinut bine delimitat (un anumit tip de vânt, o trăsătură sau o componentă definitorie a vântului, un grup de vânturi). Astfel identifică trăsături sau componente ale vântului construcţiile: *câmp de vânt*, *deviaţia vântului*, *direcţia vântului*, *forfecarea vântului*, *forţa vântului*, *hulă de vânt*, *intensificarea vântului*, *inversarea vânturilor*, *pantă „sub vânt”*, *presiunea vântului*, *scurgere orografică a vântului*, *rafală de vânt*, *sarcină de vânt*, *tensiunea vântului*, *turbion de vânt*, *unde de sub vânt*, *unghi de deviaţie a vântului*. Sintagmatica ştiinţifică, de tip hiponimic, relevantă pentru precizia terminologică (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 68), standardizată internaţional, dezvăluie o tipologie bogată a tipurilor şi categoriilor de vânturi (cu valoare generică, reţinem în acest sens sintagmele în varianta de singular), precum şi componente ale acestora, după cum se observă din lungul şir de sintagme cu un grad ridicat de specializare: *vânt ageostrofic*, *~ alobaric* (sau *izalobaric*), *~ anabatic*, *~ antitriptic*, *~ aparent* (sau *relativ*), *~ baric* (sau *sinoptic*), *~ catabatic*, *~ ciclostrofic*, *~ constant*, *~ cvasigeostrofic*, *~ de altitudine* (sau *la înălţime*), *~ de avalanşe* (sau *de*

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

avalanşă), *~ de coastă* (sau *litoral*), *~ de contragradient*, *~ de gheţar*, *~ de gradient*, *~ de mare*, *~ de pantă*, *~ de subgradient*, *~ de supragradient*, *~ de uscat* (sau *de pământ*), *~ dextrogir*, *~ din faţă* (sau *contrar* ori *de faţă*), *~ din spate* (sau *de spate*), *~ dominant*, *~ etesian*, *~ eulerian*, *~ forţat*, *~ geostrofic*, *~ heliotropic*, *~ instantaneu*, *~ în rafale*, *~ la sol* (sau *de pământ* ori *de suprafaţă*), *~ laminar*, *~ lateral*, *~ local*, *~ longitudinal* (*din faţă*, *din spate*, *echivalent*), *~ orografic*, *~ periodic*, *~ permanent*, *~ radial*, *~ real*, *~ rezultant*, *~ sezonier*, *~ subgeostrofic*, *~ suprageostrofic*, *~ tangenţial*, *~ temporar*, *~ termic*, *~ turbulent*, *~ uscat*, *~ variabil*. Manifestarea mai multor vânturi sau curenţi de aer într-o anumită arie geografică determină alcătuirea unor sintagme conţinând forma de plural a termenului *vânt*, sugestivă pentru complexitatea fenomenului, cu funcţie de individualizare: *marile vânturi de vest*, *talvegul vânturilor de vest*, *vânturi ale circulaţiei generale*, *vânturi contraalizee* (sau *alisate contrarii*), *~ de munte-vale*, *~ ecuatoriale de est* (*de vest*), *~ polare de est*, *~ stabile de vest*, *zonele* (sau *zona*) *vânturilor de vest*. Tendinţa despecializării este evidentă prin prezenţa (la plural) şi analiza în dicţionarul tezaur a sintagmelor generice: *vânt constant*, *~ dominant*, *~ etesian*, *~ permanent*. Deşi conţin elementul *vânt* şi sunt înregistrate în dicţionarul meteorologic, sintagmele *vânt balistic*, *~ polar* şi *~ solar*, noţiuni ce ţin de fluxul de plasmă sau de tehnica militară, sunt eliminate din lista sintagmelor.

Trebuie semnalat numărul infim de sintagme populare cu *vânt* care interesează limbajul meteorologic şi care au circulaţie populară şi regională: *aburel de vânt*, *vântul mare* şi *vântul negru*, prima sintagmă cu greutate pe primul termen sugerează o intensitate diminuată, o „adiere”. O atenţie deosebită merită celelalte două sintagme, pe de o parte prin prezenţa adjectivului descriptiv, care, de altfel, poate circula în paralel şi ca determinare, pe de altă parte prin preluarea din limbajul popular şi circulaţia la nivelul limbajului ştiinţific (neînregistrate totuşi în cele două dicţionare meteo): *vântul mare* şi *vântul negru*. Pentru a reda intensitatea crescută a vântului, referindu-se deci la un vânt intens, puternic, tare, vorbitorul obişnuieşte să întrebuinţeze adjectivul *mare* ca determinant al cuvântului *vânt*, fapt atestat din primele texte româneşti (începând cu *Evanghelia* lui Coresi), dar mai ales regional. Structura a reuşit să se impună în Transilvania servind la desemnarea unui vânt local, de un tip special, identificat de specialişti meteorologi ca fiind un vânt de tip foehnal. Aşa se face că expresia, uzuală în limbajul păstoresc al locului, este preluată în limbajul meteorologic şi atestată cel puţin într-unul din manualele meteo universitare, dar şi pe unul din site-urile de profil (http://vremea.meteoromania.ro/). O discuţie aparte comportă sintagma *vântul negru*, încetăţenită şi în limbajul meteorologic (cel puţin tehnic prin înregistrarea în LTR VII din 1955, şi atestarea din AGROTEHNICA, I din 1958, ap. DLR), calchiată după tc. *kara-yel* „vântul negru”. De altfel, regional este uzual şi termenul împrumutat *carael* (E.T.), care identifică manifestarea vântului din trei direcţii: vest, est şi nord-vest, dominantă fiind cea de vest. Termenul s-a impus în zona Dobrogei datorită relaţiilor cu marinarii turci, limba turcă jucând rol de mediator în transmiterea terminologiei nautice în Marea Neagră. Uscăciunea, principalul efect produs de acest vânt local, manifestat mai ales vara, explică preferinţa locuitorilor pentru traducerea românească a termenului, mai expresivă, *vântul negru*, supranumit *sărăcilă* (A.B.), dar şi extinderea uzului în Muntenia, în Câmpia Bărăganului, unde este supranumit *traistă-goală* (A.B.).

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

3. Atestări şi etimologie

În proiect delimitarea obiectului de studiu s-a făcut iniţial strict sincronic, urmărindu-se variaţia diatopică (elemente regionale şi populare), diastratică (valenţe socio-lingvistice evidente) şi diafazică (elemente expresive vs elemente neutre). Rezultatele obţinute în primul an motivează abordarea perspectivei diacronice, urmărindu-se pe cât posibil în redactarea articolelor DFA, inclusiv a articolului complex *vânt*: dispunerea cronologică a sensurilor şi citatelor ilustrative, identificarea primelor atestări, recuperarea etimologiilor şi a termenilor meteorologici ieşiţi din uz.

3.1. Prime atestări

Potrivit informaţiilor din dicţionarul tezaur, reprezentativ pentru caracterul istoric, lexemul *vânt* este pentru prima dată atestat în limba română în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în *Codicele Voroneţean* (1563–1583). Predatarea lui *vânt* în *Psaltirea Hurmuzaki* (1500/1510), imposibil de preluat în tomul corespunzător literei *V* al DLR, din cauza publicării în acelaşi an (2005) cu ediţia psaltirii, este recuperată ca primă atestare în DFA şi inserată în prima secţiune (cea populară) a articolului. Cuvântul *vânt* însoţit de determinări desemnând puncte cardinale apare încă din primele texte scrise în limba română, toate celelalte determinări fiind atestate în texte folclorice, glosare regionale şi atlase lingvistice, mai ales în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Pentru a stabili prima atestare a termenului *vânt* se apelează în cadrul proiectului TFA la texte vechi de specialitate, primele fiind lucrări de popularizare a ştiinţei: manuale, de multe ori traduceri din limbi de circulaţie internaţională. Privitor la accepţia ştiinţifică a termenului *vânt*, prima atestare este considerată dintr-una din primele lucrări de popularizare a geografiei, mai precis manualul de geografie a lui I. Genilie (1835, ap. DLR). Dezvoltarea domeniului meteorologiei, începând mai ales cu secolul al XIX-lea, necesită, ca şi în cazul altor domenii, o anumită precizie terminologică asigurată de sintagme fixe cu definiţii specializate (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 68). O serie de sintagme sunt atestate din secolul al XIX-lea, desigur tot din lucrări de popularizare a geografiei, acestea sunt înregistrate în dicţionarul tezaur şi au suferit un anumit grad de despecializare (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 11), intrând într-o anumită măsură în limbajul curent: *vânt periodic* (1835), *vânt etesian* (1840), *direcţia vântului*, *vânt constant*, *vânt local*, (învechit deja) *vânturi alisate contrarii* (1857), *vânt dominant*, *vânt variabil* (1866). Pentru majoritatea celorlalte sintagme, preluate în general din literatura de specialitate internaţională, cu un grad ridicat de specializare, sunt recuperate primele atestări cel mai devreme din LTR (prima ediţie), începând mai ales cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, respectiv din dicţionarele meteorologice şi din manualele universitare fişate în cadrul proiectului, tot din ultima jumătate de secol, aşadar o terminologie destul de recentă.

3.2. Etimologie

Lexemul *vânt* face parte din fondul principal lexical al limbii române, fiind moştenit din lat. *ventus* (DLR). Acesta serveşte alături de corespondenţii săi

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

romanici, moşteniţi la rândul lor din latină, la reconstrucţia după principii ale metodei gramaticii comparate a etimonului protoroman */'βɛnt-u/[4], fiind unul din cele aproximativ 500 de cuvinte ale nucleului panromanic (Florescu 2009: 157). Termen generic în idiomurile romanice, cuvântul cunoaşte, de exemplu, o specializare regională în Franţa, unde fr. *aure* are funcţie generică, iar fr. *vent* funcţie specifică „vânt de sud" (Alleyne 1959: 79).

O noutate a DFA o constituie încercarea de recuperare a etimologiilor sintagmelor ştiinţifice (Manea 2013: 168), operaţie nu lipsită de dificultăţi. Asemenea majorităţii dicţionarelor terminologice, cele două dicţionare meteorologice de referinţă sunt în acelaşi timp şi multilingve, oferind parantetic corespondenţe în special în limbile franceză şi engleză. Trebuie menţionat că atât cele două surse româneşti, cât şi dicţionarele prestigioase internaţionale conţin în bibliografie ediţii ale *International meteorological vocabulary*, indiciu clar al adoptării terminologiei meteorologice internaţionale standardizate, preluată într-o anumită măsură, în materie de intrări şi explicaţii, în sursele româneşti. Majoritatea sintagmelor româneşti cu elementul de bază *vânt* sunt preluate din limbile franceză şi/ sau engleză, într-un gest firesc de racordare la terminologia meteorologică internaţională standard, de exemplu: *vânt ageostrofic* – cf. fr. *vent agéostrophique*, engl *ageostrophic wind* (VILLENEUVE: 397; *International meteorological vocabulary* în TP), informaţiile fiind adunate în DFA într-o notă etimologică specială. Se remarcă circulaţia paralelă cu funcţie sinonimică în limbajul meteorologic, atât în limba română, cât şi în limbile franceză şi engleză, a sintagmelor: *vânt/ briză de gheţar*, *vânt/ briză de mare*, *vânt/ briză de munte*, *vânt/ briză de pantă*, *vânt/ briză de uscat* (sau *de pământ*), *vânt/ briză de vale*. Aceste sintagme (cu excepţia lui *briză de pantă* care nu este înregistrat de dicţionarele româneşti, şi nici în DFA) sunt lucrate în DFA în cadrul articolelor *briză* (E.T., C.F.), respectiv *vânt* (A.B.). Cele două surse străine de referinţă sunt relativ neunitare în considerarea perechilor de sintagme, spre exemplificare din limba franceză: fr. *vent/ brise de glacier* (VILLENEUVE: 63, 399); dar numai fr. *brise de glacier* (*International meteorological vocabulary* în TP); sau doar fr. *brise de mer* (VILLENEUVE: 63), neînregistrat în cealaltă sursă; la fel fr. *brise/ vent de montagne* (VILLENEUVE: 63, 400), sau fr. *brise/ vent de vallée* (VILLENEUVE: 401); în niciuna din surse fr. *brise/ vent de pente*; numai fr. *brise de terre* (VILLENEUVE: 63), sau numai fr. *vent de terre* (*International meteorological vocabulary* în TP).

4. Concluzii

Articolul complex *vânt*, care tratează un element esenţial al zonei specifice centrale a terminologiei meteorologice româneşti, a fost elaborat în prima fază de redactare a *Dicţionarului fenomenelor atmosferice* (DFA), în cadrul proiectului

[4] Semnalăm redactarea articolului DÉRom corespunzător, vezi Elena Tamba (2014–présent) : */'βɛnt-u/ în Buchi, Eva & Schweickard, Wolfgang (dir.) : *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)*, Nancy : ATILF (CNRS & Nancy-Université) : publication éléctronique (http://www.atilf.fr/DERom). Cf. Cristina Florescu, Elena Tamba, *Reconstrucţia vorbei protoromane în DÉRom: cazul lexemului */'βɛnt-u/*, comunicare prezentată la Simpozionul internaţional „Limba şi cultura română: abordări interne şi perspective externe", ediţia a XIII-a, Institutul de Filologie Română „A. Philippide", 17–19 septembrie 2014.

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

academic „Terminologia meteorologică românească (ştiinţific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic". Dubla apartenenţă a lexemului atât la terminologia populară (incluzând limbajul comun), cât şi la terminologia ştiinţifică implică delimitări de ordin sincronic (precum: discernerea accepţiilor specifice, stabilirea comportamentului sintagmatic), dar şi de ordin diacronic (etimologie şi prime atestări). Analiza definiţiilor din dicţionare generale şi meteorologice evidenţiază grade diferite de specializare şi tendinţa despecializării elementelor ştiinţifice, formulându-se în cadrul DFA două definiţii adecvate celor două accepţii: populară şi ştiinţifică. Comportamentul sintagmatic al termenului *vânt* diferă la cele două niveluri: popular (inclusiv comun) şi ştiinţific. Cuvântul este atestat încă de la începutul secolului al XVI-lea, prima atestare în accepţie ştiinţifică găsindu-se într-un manual de meteorologie de la începutul secolului al XIX-lea.

Bibliografie

Alleyne 1959: Mervin C. Alleyne, *Les noms des vents en gallo-roman*, „Revue de linguistique romane", p. 75–136, 391–437.

Bidu-Vrănceanu 2010: Angela Bidu-Vrănceanu (coord.), *Terminologie şi terminologii*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Bursuc 2013a: Alina Bursuc, *Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului „Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs. popular). Studiu lingvistic"*, în Ofelia Ichim et al. (ed.), *Tradiţie/ inovaţie – identitate/ alteritate: paradigme în evoluţia limbii şi culturii române*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", p. 49–57.

Bursuc 2013b: Alina Bursuc, *Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs popular) a stărilor atmosferice. Coordonate ale studiului lingvistic*, în Rodica Zafiu et al. (ed.), *Limba română: variaţie sincronică, variaţie diacronică (I). Gramatică, Fonetică şi fonologie, Lexic, semantică, terminologii. Actele celui de al 12-lea Colocviu internaţional al Departamentului de lingvistică (Bucureşti, 14–15 decembrie 2012)*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 133–138.

CIULACHE: Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, *Dicţionar de meteorologie şi climatologie*, Bucureşti, Ars Docendi, 2003.

Coşeriu 1994: Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferinţe (1992–1993)*, Iaşi [Supliment la „Anuar de lingvistică şi istorie literară", t. XXXIII/1992–1993].

DÉRom = Buchi, Eva & Schweickard, Wolfgang (dir.), *Dictionnaire Étymologique Roman (DERom*), Nancy, ATILF (CNRS & Nancy-Université), publication éléctronique (http://www.atilf.fr/DERom).

DEX = Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche (coord.), *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei, 1975.

DLR = *Dicţionarul limbii române (DLR). Serie nouă*, t. XIII, partea a 3-a, litera *V (vîclă – vuzum)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Florescu 2009: Cristina Florescu, *Limba română în Dictionnaire Étymologique Roman DÉRom (< Romanisches Etymologisches Wörterbuch REW)*, în Ofelia Ichim et al. (ed.), *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară şi etnofolclorică românească şi contextul european*, Iaşi, ALFA, p. 153–159.

Florescu 2011: Cristina Florescu, *Limbajul meteo al fenomenelor atmosferice. Premise analitice*, în Rodica Zafiu et al. (ed.), *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 191–199.

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)

Florescu 2012: Cristina Florescu, *Eugen Coşeriu şi chestiunea relaţiei dintre terminologiile ştiinţifice şi cele populare*, „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, t. XLIX–L, 2009–2012, p. 183–191.

Florescu 2013: Cristina Florescu, Liviu Apostol, Laura Manea, Elena Tamba, Alina Bursuc, Cristina Cărăbuş, Florin-Teodor Olariu, Dan-Adrian Chelaru, Mona Corodeaunu, *Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011–oct. 2012). Realizări*, „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, t. LIII, p. 429–436.

Florescu 2014: Cristina Florescu, *Terminologii ştiinţifice şi populare. Consideraţii contrastive*, în Marijana Aleksoska-Čatroska et al. (ed.), *Romanistika i balkanistika: zbornik na trudovi vo čest na prof. dr. Petar Atanasov po povod 75 godini od život*, Skopje, Universitatea din Skopje, p. 227–235.

LTR = *Lexiconul tehnic român*, vol. VII, Bucureşti, Editura Tehnică, 1955.

Manea 2013: Laura Manea, *Terminologia românească meteorologică (ştiinţific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul III (2011–2013). Realizări (Partea I)*, „Philologica Jassyensia”, anul IX, nr. 2 (18), p. 167–174.

MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. IV, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2003.

Mierlă 2003: Anca Mierlă, *Consideraţii privind criteriile de clasificare sintactico-semantică a verbului (cu aplicaţie asupra verbelor de deplasare)*, „Analele Universităţii Ovidius din Constanţa. Seria Filologie”, nr. 14, p. 201–212.

SCRIBAN = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*. (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme), ediţiunea întâia, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.

ŞĂINEANU = Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române*. Craiova, [1896].

Tamba 2012: Elena Tamba, Marius-Radu Clim, Ana Catană-Spenchiu, Mădălin Pătraşcu, *Situaţia lexicografiei româneşti în context european*, „Philologica Jassyensia”, anul VIII, nr. 2 (16), p. 259–268.

TP = TermiumPlus. La banque de données terminologiques et linguistiques du gouvernement de Canada (http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-fra.html?lang=fra).

ŢÎŞTEA = Dumitru Ţîştea, Dumitru Bacinschi, Radu Nor, *Dicţionar meteorologic: român–rus–francez–englez–german–spaniol*, Bucureşti, Institutul Meteorologic, 1965.

VILLENEUVE = G.-Oscar Villeneuve, *Glossaire de météorologie et de climatologie*, Les Presses de l’Université Laval, 1974.

The Romanian Term *vânt* [wind] in the *Dictionary of the Atmospheric Phenomena* (DFA)

This paper aims to present aspects of some problems and solutions adopted in the drawing of the complex article *vânt* “wind” in the *Dictionary of the Atmospheric Phenomena* (Rom. logo DFA). The issues discussed are: defining the term, setting determinations and phrases, recovering the first attestations and etymologies. The definitions of the popular and scientific meanings of the term are made after analyzing several definitions of general and meteorological reference dictionaries. Observations regarding the syntagmatic behavior are extracted mainly from the thesaurus dictionary of the Romanian language and from the basic meteorological bibliography. The structures with *vânt* [wind] accompanied by determinations predominate at the popular level, while at the scientific level phrases that are well defined are dominant. The diachronic perspective of the project is evident in attempts to set etymology and the first attestations. În this paper are discussed the main issues that give complexity to the article *vânt* [wind] in DFA.

BDD-A20000 © 2015 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:55:01 UTC)